

Recenzja książki Magdaleny Poradzisz
***Kościół szpitalny Trójcy Świętej
przy ulicy Świdnickiej we Wrocławiu***

„Położony przy ul. Świdnickiej w dawnym szpitalu kościół Trójcy Świętej po tym jak władze zarządziły jego zamknięcie, zostanie w najbliższych dniach rozebrany. Na miejscu tej zaniedbanej i nieładnej świątyni obecni właściciele wzniosą wspaniały budynek, który podoła wszystkim potrzebom stawianym przez współczesność, a dla ul. Świdnickiej stanowić będzie ozdobę”¹ – tak w marcu 1870 roku komentowany był we wrocławskiej prasie fakt rozbiórki średniowiecznego założenia. W miejscu szpitala i kaplicy pw. Trójcy Świętej stanął pałac Moritza i Leopolda Sachsów projektu Carla Schmidta, natomiast zabudowania szpitalne wraz z neogotycką kaplicą wzniesione zostały, wedle zamysłu tego samego architekta, w odległych od centrum okolicach Przedmieścia Świdnickiego.

Funkcje kompleksu architektonicznego: szpitala Bożego Ciała oraz określanego niekiedy mianem Rathskapelle oratorium pod wezwaniem Trójcy św. determinowały jego daleko idącą zależność od miejskiej rady. To właśnie Rada była inicjatorem budowy oraz patronem świątyni na przestrzeni czterech wieków jej istnienia. Wobec zainicjowanej w XIX wieku przez wrocławskie władze przebudowy ul. Świdnickiej, mającej na celu radykalną zmianę wizerunku tej części miasta, zabudowania szpitalne straciły rację bytu – ich niepozorna forma nie spełniała wymogów reprezentacyjnej części miasta.

Jako taka nie wzbudzała ona dotąd także uwagi historyków sztuki, mimo iż stosunkowo liczne, choć rozproszone informacje na temat szpitala i oratorium pojawiają się w opracowaniach dotyczących wrocławskich szpitali, komandorii joannitów, historii budowy kościoła Bożego Ciała i historii jego parafii. Lukę tę wypełnia książka Magdaleny Poradzisz *Kościół św. Trójcy przy ul. Świdnickiej we Wrocławiu*, wydana nakładem wydawnictwa Atut. Jest to pierwsza książka z serii Biblioteki Dawnego Wrocławia, będąca publikacją pracy magisterskiej pt. *Kościół św. Trójcy przy ul. Świdnickiej we Wrocławiu – oratorium szpitalne czasów średniowiecza i epoki nowożytnej*, napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Jana Harasimowicza w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego.

Usystematyzowanie skomplikowanych dziejów świątyni, zmian wyposażenia w ciągu wieków oraz próba rekonstrukcji jego architektonicznej formy to zadania niełatwe, zważywszy na skromną bazę źródłową oraz nierzadko nader zdawkowe wzmianki na temat założenia. Ów niewystarczający stan piśmiennictwa dotyczącego obiektu został rzetelnie zreferowany w pierwszym rozdziale książki, w którym autorka uzupełnia dotychczas opracowane materiały źródłowe o niepublikowane dokumenty, jakimi są m.in. rozporządzenia Rady Miejskiej dotyczące szpitala i jego pensjonariuszy, księgi

¹ M. Poradzisz, *Kościół szpitalny Trójcy Świętej przy ulicy Świdnickiej we Wrocławiu*, Wrocław 2008, s. 49.

rachunkowe przechowywane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, jak również niezmiernie interesujące materiały ikonograficzne ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Muzeum Narodowego we Wrocławiu.

Zasadniczą część pracy obejmuje w pierwszym rzędzie zagadnienia historyczne, które otwiera szczegółowa analiza kwestii związanych z aktem fundacji przed 1319 rokiem szpitala Bożego Ciała oraz wzniesionego przy nim ok. 1480 roku oratorium. Omawiając przesłanki, jakie zaważyły na decyzji o utworzeniu zespołu, Autorka podkreśla wagę przedsięwzięcia dla budowania wizerunku miasta oraz zwraca uwagę na jego rolę jako instrumentu publicznej manifestacji pobożności, ważnego z punktu widzenia zarówno założycieli, jak i mieszczan wstępujących w mury szpitala. Jak bowiem wielokrotnie zaznacza, religijny aspekt codziennej egzystencji pensjonariuszy spełniał zasadniczą rolę aż po kres istnienia zespołu szpitalnego. Cenne uwagi dotyczą położenia podopiecznych szpitala oraz funkcjonowania późnośredniowiecznego i nowożytnego systemu opieki zdrowotnej we Wrocławiu, objętego w latach dwudziestych XVI stulecia gruntowną reformą.

W rozdziale poświęconym nowożytnym dziejom świątyni, która w okresie reformacji została włączona w ramy parafii św. Marii Magdaleny, scharakteryzowane zostały elementy wyposażenia wprowadzone do wnętrza świątyni po jej odnowieniu po 1585 roku (jak sądzi Autorka na podstawie porządków kościelnych z 1528 roku, a wbrew uwagom poczynionym przez XVIII-wiecznego autora Sigismunda Justusa Eberharda, po wprowadzeniu reformacji aż do 1586 roku w kościele nie odbywały się nabożeństwa). Wobec znikomości źródeł ikonograficznych obecność poszczególnych elementów wyposażenia została jedynie zasygnalizowana, zaś rekonstrukcja oparta jest w oparciu o ustalenia wcześniejszych badaczy. Na uwagę zasługuje jednak fakt, że jest to pierwsza próba systematyzacji zagadnienia.

W rozdziale poświęconym XIX-wiecznym dziejom fundacji odnajdujemy relację z przebiegu prac urbanistycznych w rejonie ul. Świdni-

ckiej, które zaważyły na wyburzeniu kompleksu szpitalnego. Punktem wyjścia dla rozważań poczynionych w tej części pracy są plany inwentaryzacyjne posesji szpitala sprzed 1822 roku oraz plany sporządzone przez królewskiego mierniczego Wilczka z roku 1823. Jako ostatnią próbę swoistej rewitalizacji założenia przedstawiono przebudowę szpitala dokonaną przez miejskiego inspektora budowlanego Heinricha Ferdynanda Tschecha oraz wprowadzenie do oratorium nabożeństw akademickich.

Na tyle szczegółowo, na ile pozwala materiał źródłowy, omówione zostały wzniesione na przedmieściach Wrocławia zabudowania szpitalne zaprojektowane w neogotyckich formach przez Carla Schmidta. Wybudowane w zastępstwie wyburzonego kompleksu przy ul. Świdnickiej, przetrwały do roku 1945.

Ważną część pracy stanowi analiza kościoła św. Trójcy w przestrzeni architektonicznej oraz omówienie formy budowli, oparte na XIX-wiecznych planach ze zbiorów Archiwum Budowlanego Miasta Wrocławia oraz materiałach graficznych i rysunkowych ze zbiorów Muzeum Narodowego we Wrocławiu. W toku rozważań wskazane zostały rozwiązania formalne świadczące o próbie nadania skromnemu założeniu reprezentacyjnego charakteru. Wiedza na temat ukształtowania detalu architektonicznego skonfrontowano z przykładami świeckiej i sakralnej architektury gotyckiej we Wrocławiu.

W dalszej kolejności przedstawione zostały analogiczne realizacje omawianego modelu funkcjonalnego z terenu Wrocławia: kościół św. Barbary, znacznie przekształcony w XIX stuleciu leprozorium dla mężczyzn św. Łazarza, kaplicy szpitala Bożego Grobu, oratorium przy szpitalu Wszystkich Świętych oraz nieistniejące kościoły św. Ducha, św. Macieja, św. Hieronima oraz leprozorium dla kobiet pod wezwaniem Jedenastu Tysięcy Dziewic.

Ostatni rozdział poświęcono roli poszczególnych elementów wyposażenia świątyni w służbie zreformowanego kultu. Uwagi dotyczące oratorium usytuowane zostały w szerokiej perspektywie zjawisk zachodzących na terenie Ślą-

ska ze wskazaniem przykładów adaptacji średnio-wiecznych świątyń do potrzeb nabożeństw ewangelickich. Poczynione w tym miejscu rozważania przynoszą wiele cennych spostrzeżeń, które dotąd umykały uwadze badaczy. Omówiona została także kwestia wezwania świątyni i jego znaczenia w okresie średniowiecza oraz po wprowadzeniu reformacji.

Marek Słoń podkreśla w swoich rozważaniach na temat dziejów wrocławskiego szpitalnictwa, iż „o kształcie architektonicznym szpitala [św. Trójcy] nie wiemy praktycznie nic”². Sytuacja towarzyszącego mu kościoła rysuje się nieco lepiej, choć wiedza na jego temat pozostawała dotąd dalece niekompletna. Ten stan rzeczy zasadniczo zmienia książka Magdaleny Poradzisz. Publikacja przynosi wiele ważnego materiału faktograficznego, Autorka porządkuje dane dotyczące zespołu szpitalnego, na podstawie analizy danych

źródłowych wyklucza błędnie przyjęte ustalenia. Przybliża ikonografię założenia, analizuje budowlę z punktu widzenia najbliższego otoczenia oraz z perspektywy całego miasta z jego późnośredniowieczną infrastrukturą szpitalną. Omawiając przystosowanie wnętrza do nowych warunków konfesyjnych, umieszcza świątynię w kontekście przykładów analogicznie przekształconych śląskich obiektów sakralnych o średniowiecznym rodowodzie.

Praca Magdaleny Poradzisz przywraca pamięć o ważnym założeniu zrealizowanym pod patronatem władz miasta w okresie późnego średniowiecza i przynosi zasadnicze rozstrzygnięcia w kwestii jego historii i architektonicznej formy. Monografia fundacji, uwzględniająca także omówienie jego ideowej kontynuacji, jaką było XIX-wieczne założenie Schmidta, stanowi niezwykle ważny przyczynek do dziejów wrocławskiej architektury szpitalnej.

Aleksandra Jaśniewicz

Historyk sztuki, pracownik Muzeum Narodowego w Gdańsku. Doktorantka w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego. Interesuje się nowożytnym malarstwem gdańskim.

Summary

In March 1870 the Corpus Christi Hospital and Trinity Church in Świdnicka Street in Wrocław were pulled down. Located in a district that, over the span of the first decades of the 19th century, became a highly representative part of the city, simple and meager buildings of late-medieval origin did not serve its standards. And as such, they have not drawn the attention of art historians so far. Magdalena Poradzisz in her book ‘Kościół szpitalny Trójcy Świętej przy ul. Świdnickiej we Wrocławiu’ (‘St. Trinity Hospital Church in Świdnicka Street in Wrocław’) systematises the complicated history of the building, tries to reconstruct its architectural form and changes of its facilities over the centuries.

Based on the archival sources, the author organises data concerning the history of the hospital buildings. She analyses the iconography of the church and examines the hospital-church structure in its closest environment as well as from the perspective of the entire city with its late-medieval hospital infrastructure. Much attention is devoted to the patronage of the city council and patron’s intentions behind the commission. Extensively discussed adjustments to the interior, executed in the age of the Reformation according to the new confessional circumstances, are seen in the wide context of analogous Silesian examples.

This scholarly study brings back the memory of the no longer existing architectural structure and makes essential conclusions on its history. The monograph of a foundation, including a brief analysis of its ideological continuation - the 19th century hospital and church located in the suburbs of the city - is an important contribution to the history of hospital architecture in Wrocław.